

ВИБІР МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В роботі висвітлено проблеми необхідності планування оборотних активів підприємств як важливої умови їх ефективного функціонування. Досліджено особливості методів нормування, запропоновано шляхи вдосконалення методики планування оборотних засобів підприємств.

Ключові слова: оборотні активи, методи планування, управління, методика, нормування, норматив, інтелект, нечіткі множини, «Інтервальний калькулятор».

Вступ. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів до управління економікою як на макrorівні, так і на рівні окремих підприємств. Особливого значення набувають проблеми створення таких механізмів управління фінансами підприємств, які б відповідали ринковим умовам господарювання та забезпечували достатній рівень платоспроможності, ліквідності, прибутковості.

У сучасних умовах для більшості вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ їхнього економічного розвитку стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначається на ефективності їхнього господарювання. Разом із цим низька забезпеченість виробничих підприємств оборотними активами супроводжується низьким рівнем їх використання. Для забезпечення фінансової стійкості вітчизняних підприємств актуальним завданням є суттєве вдосконалення механізму управління оборотними активами.

Тому в нестійких умовах економічного розвитку України, національним підприємствам важливо розуміти, яким чином не лише зберегти свої позиції на ринку, а й їх покращити. Для цього потрібне планування свого майбутнього.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних та прикладних засад планування оборотних активів зробили такі вітчизняні та іноземні науковці: М.Алексєєва, В.Андрієнко, І.Балабанов, О.Безгубенко, М.Білик, І.Бланк, Є.Бойко, В.Бочаров, Є.Брігхем, Ф.Бутинець, В.Геєць, В.Гуменюк, А.Дайле, Р.Дафт, К.Друрі, К.Кернс, В.Ковальов, С.Леонтєв, Т.Сааті, Г.Тарасюк, А.Устич, Д.Хан, Т.Циба, Л.Шваб та інші.

Завдяки роботам цих вчених сформульовано підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження принципів і методів планування оборотних активів підприємств та обґрунтування удосконалення методології управління оборотними активами в нестійких умовах економічного розвитку.

Виходячи з мети дослідження необхідно розв'язати такі завдання: визначити та проаналізувати існуючі методи планування оборотних активів; провести порівняльний аналіз методів планування оборотних активів; виходячи з аналізу, визначити найкращий метод планування оборотних активів; вдосконалити методологію планування оборотних активів підприємства.

Результати. За нестабільності зовнішнього середовища, невизначених умов господарювання ефективність роботи підприємства багато в чому залежить від стану внутрішньофірмового планування. Чим вищий рівень невизначеності, що є наслідком

нестабільності в суспільстві, тим більшого значення набуває планування. Вважається, що фірма, яка не вміє або не вважає за потрібне планувати свою діяльність, сама стає об'єктом планування, тобто засобом для досягнення чужих цілей.

Тому головною метою кожного підприємства є планування своєї діяльності таким чином, щоб забезпечити її ефективність, досягнення поставлених цілей та високих результатів, бо саме планування дозволяє визначити сильні та слабкі сторони підприємства, його можливості та загрози з метою досягнення конкурентних переваг [5].

Питання управління оборотними активами підприємств стають все більш актуальними. Будь-яка господарсько-підприємницька діяльність неможлива без оборотних коштів. Ця потреба є одним з об'єктів фінансового планування і відображення в обліку та звітності.

Управління оборотними активами являє собою систему принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із встановленням оптимальних параметрів його обсягу та структури, задоволенням потреб підприємства в окремих його видах і залученням з різних джерел і в різноманітних формах для здійснення господарської діяльності.

Ефективне використання оборотних коштів в першу чергу передбачає визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина оборотних коштів повинна з однієї сторони забезпечувати безперервне ефективне функціонування підприємства, з іншої – мінімізувати наявність недіючих поточних активів [10].

Потреба в оборотних активах визначається шляхом їх нормування, що передбачає встановлення оптимальної величини оборотних активів, необхідних для організації і здійснення нормальної господарської діяльності підприємства.

За відповідності складу, структури й наявності оборотних активів запланованому обсягу виробництва та реалізації підприємство в змозі отримувати прибуток з мінімальними витратами. У разі зниження розміру оборотних активів можливі перебої в постачанні й виробничому процесі, зменшення обсягу виробництва та прибутку, виникнення прострочених платежів і заборгованості, інші негативні явища в господарській діяльності.

Значення нормування оборотних коштів полягає у наступному [6]: правильне визначення нормативу оборотних коштів забезпечує безперервність і безперебійність процесу виробництва; нормування оборотних коштів дає змогу ефективно використовувати оборотні кошти на кожному підприємстві; від правильно встановленого нормативу оборотних коштів залежить виконання плану виробництва, реалізації продукції, прибутку та рівня рентабельності; обґрунтовані нормативи оборотних коштів сприяють зміцненню режиму економії, мінімізації ризику підприємницької діяльності.

Узагальнюючи літературу [3,5,6,10,11,12], присвячену вирішенню питання планування оборотних активів підприємства, встановлено, що планування оборотними активами здійснюється такими методами:

1. Прямий метод має за основу розрахунок нормативів потреби в оборотних коштах і полягає в тому, що спочатку визначається розмір авансування оборотних коштів у кожний елемент, потім їхнім підсумовуванням визначається загальна сума нормативу.

Метод прямого розрахунку дає змогу найбільш точно визначити потребу в оборотних активах, оскільки враховує всі організаційно-технологічні, технічні, транспортні та інші характерні особливості, досвід і стан розрахунків. Обґрунтований

розрахунок здійснюється за кожним елементом оборотних активів з урахуванням завдань виробничого плану, постачання та збуту.

Метод використовується при проектуванні нових підприємств, а також при розробці заходів, спрямованих на ліквідацію наднормативних запасів оборотних коштів [12].

2. Аналітичний (дослідно-статистичний) метод визначення потреби в оборотних активах базується на здійсненні розрахунків з урахуванням середніх фактичних залишків та змін обсягів виробництва. При цьому здійснюється коригування з урахуванням зайвих і непотрібних запасів, неліквідів, які, можливо, мали місце в попередньому періоді. Метод заснований на існуванні пропорційної залежності потреби в оборотних коштах від обсягу виробництва й реалізації продукції.

Основним недоліком цього методу є те, що він не відображає реального проходження виробничого процесу та кругообігу оборотних засобів, оскільки нормативи визначаються на основі фактичних даних минулого року. Це призводить до того, що визначені таким чином нормативи є доволі відносними. Він орієнтується на фактичну організацію виробництва, постачання та збуту й не сприяє їх покращенню. Отже, недоліки в організації та використанні оборотних засобів у минулому періоді не усуваються, а переносяться на наступний, не мобілізуються резерви прискорення оборотності та не враховуються прогресивні чинники, такі як поліпшення матеріально-технічного постачання, поліпшення технології та організації виробництва, а також умов реалізації продукції.

Аналітичний метод застосовується в тому випадку, коли в планованому періоді не передбачено істотних змін в умовах роботи підприємства в порівнянні з попереднім [3].

3. Коефіцієнтний метод дає змогу здійснити розрахунок потреби в оборотних активах з урахуванням тенденцій і співвідношень у змінах обсягу виробництва та окремих видів запасів і затрат. Частина з них знаходиться в прямій пропорційній залежності від змін в обсязі виробництва — сировина, матеріали, покупні напівфабрикати, незавершене виробництво, готова продукція на складі, інша ж частина залежить значно меншою мірою — малоцінні і швидкозношувані предмети, запчастини для ремонтів, витрати майбутніх періодів тощо. Співвідношення, що склалися в минулому, з використанням відповідних коефіцієнтів, екстраполюються на майбутній період.

4. Метод суми строків оборотності. Використання методу «суми строків оборотності» пов'язане з поняттями операційного й фінансового циклів. Ціль методу «строків оборотності» – визначити потреби, що генеруються операційним циклом. Ці потреби вимірюються в днях і у відсотках до обсягу продажів. На практиці не завжди легко застосувати цей метод, тому що він виходить з розрахунку численних часткових строків оборотності. Крім того, не можна підсумувати строки оборотності в днях, тому що вони визначалися стосовно різних величин у знаменнику формул строків оборотності [11].

На практиці найбільш доцільне застосування методу прямого рахунка, перевагою якого є вірогідність, що дозволяє зробити найбільш точні розрахунки частинного і сукупного нормативів. До частинного відносяться нормативи оборотних коштів у виробничих запасах: сировини, основних і допоміжних матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, палива, тари, запасних частин; у витратах майбутніх періодів; готових виробів.

Але методологія процесу практичного планування на сьогоднішній день є неефективною через те, що у планових рахунках ми маємо справу з показниками, які, по суті, є випадковими величинами, але з метою полегшення розрахунків за традиційними методиками плановики визначають їх середнє значення і в подальших

розрахунках використовують у вигляді констант. Ні варіація, ні закон поділу, ні довірчі інтервали при цьому не визначаються і не враховуються в подальших розрахунках. Це збільшує розбіжність між дійсністю і результатом розрахунків [6].

Невизначеність майбутнього в процесі планування слід враховувати шляхом сполучення і одночасного використання: теорії про суб'єктивні ймовірності, теорії нечітких множин та інтервальних обчислень.

Методику планування, об'єднуючу ці наукові теорії, слід вважати інтелектуальною, бо її використання ґрунтується на взаємодії тих методів, які розвивають знання, інтелект, інтуїцію та досвід плановика [8].

Інтелектуальна методика планування передбачає такі дії плановика:

1. Аналіз існуючого методу планування;

2. Розподіл вихідних даних на постійні, умовно-постійні та випадкові величини. Умовно-постійні – це норми, нормативи та інше, що можна розглядати як константи, тобто точкові величини.

3. Визначення інтервалів та законів розподілу для показників, що є випадковими величинами.

4. Розрахунки проміжних та результативних показників за правилами інтервальної арифметики.

5. Визначення імовірних значень результативних показників на випадкових інтервалах з урахуванням теорії нечітких множин.

При аналізі методу слід вводити певні припущення, початкові дані і результативні показники, обмеження на область їх використання, алгоритми перетворення початкових даних в результативні показники. Важливо також оцінити точність оцінки початкових і результативних показників.

При аналізі методу слід вводити певні припущення, початкові дані і результативні показники, обмеження на область їх використання, алгоритми перетворення початкових даних в результативні показники, їх точність.

Ефективність використання інтелектуальної методики планування визначається більшою наближеністю результату планування (планів, планових показників) до реальних умов реалізації плану; впливом методики на особистість, що її виконує (плановика), оскільки він повинен постійно відстежувати наближення планових до фактичних результатів і вдосконалювати значення інтервалів, функції приналежності та поповнювати алгоритм розрахунку на інтервальному калькуляторі, який було розроблено у рамках прикладної математики ХІБС УБС НБУ для обчислень, що реалізують алгоритми арифметичних дій над інтервальними величинами.

Отже, розглянувши сутність методів планування оборотних активів та інтелектуальної методики фінансового планування, проведемо їх порівняльний аналіз за допомогою методу експертних оцінок та визначимо, який з методів є найефективнішим. Для цього були визначені критерії порівняння різних методів. Автори вважають за доцільне порівнювати методи планування за такими критеріями: А – загальна трудомісткість застосування (від підготовки вихідних даних до отримання результатів планування); В – придатність до автоматизації; С – точність визначення планових показників (розбіжності між звітними і запланованими показниками); D – зручність використання (перелік потрібних засобів для застосування методу); E – інвестиційні витрати на реалізацію; F- вимоги до інтелекту працівників планових служб.

Перелічені шість ознак є досить важливі та притаманні кожному методу в той чи іншій мірі. Якщо проранжувати критерії за важливістю, то на перше місце виходить точність, з якою проводиться оцінка планових показників обраним методом планування. Але загальний результат ранжування критеріїв за важливістю

характеризується незначним значенням коефіцієнта конкордації (0,37), що свідчило про необхідність врахування усіх критеріїв для визначення кращої методики планування.

Для вибору найкращого методу планування оборотних активів, групою експертів, сформованою з керівників планових відділів відомих у Харкові підприємств, було проведено ранжування методів за критеріями. За процедурою вивчення думок експертів залученим фахівцям дозволялось, обговорювати як критерії, так і методи планування, ставити перед організаторами опитування додаткові питання. Тобто під час опитування мало місце поєднання двох існуючих підходів до процедури реалізації експертних методів, перша з яких засновується на звичайному методі ранжування об'єктів за важливістю [2], а друга – на відомому методі аналізу ієрархій Томаса Сааті [7], заснованому на оцінці за допомогою шкали важливостей результатів зіставлення пари об'єктів.

Результати ранжування методів планування узагальнені і представлені в табл. 1

Таблиця 1

Ранжування групою експертів методів планування

Методи планування	Ранг (місце) ознаки на думку експерта						Сума рангів
	A	B	C	D	E	F	
Прямий метод	1	5	2	4	1	3	16
Аналітичний метод	3	2	5	2	5	4	21
Коефіцієнтний метод	5	1	4	5	3	2	20
Метод суми строків оборотності	4	3	3	3	4	5	22
Інтелектуальна методика фінансового планування	2	4	1	1	2	1	11
Контрольна сума рангів	15	15	15	15	15	15	

Для наочності отриманий результат наведений на рис. 1.

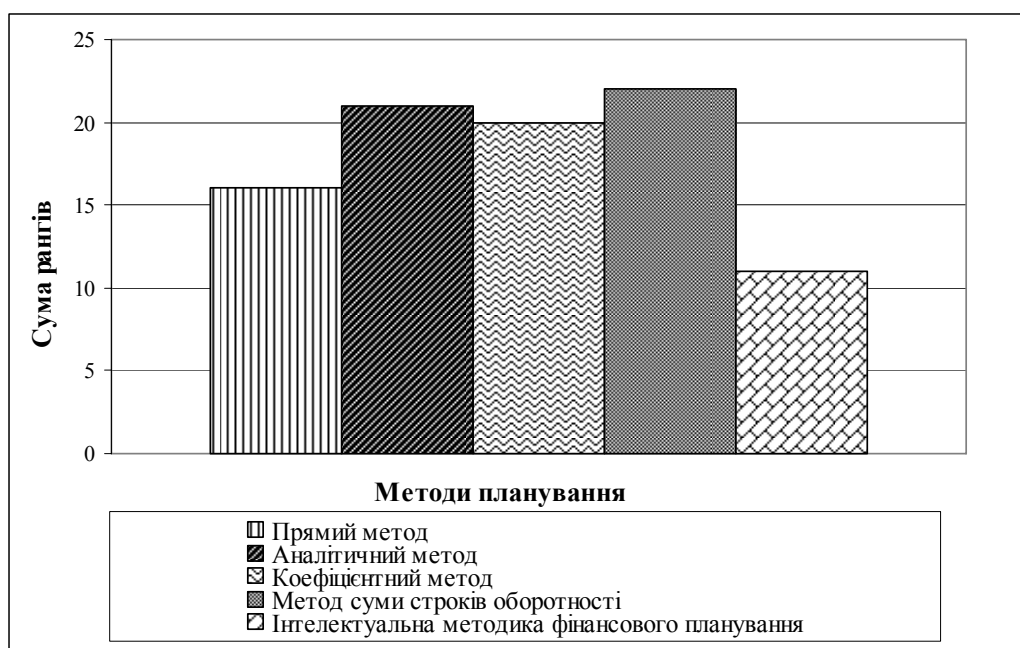

Рис. 1. Розподіл методів планування за сумою рангів набраних за результатами ранжування за 6 критеріями

Отже, провівши дослідження за допомогою експертних оцінок щодо ефективності методів планування оборотних активів, робимо висновок, що кожному методу характерні певні ознаки, та не завжди наявність таких ознак призводить до ефективного результату.

Найбільш ефективною являється інтелектуальна методика фінансового планування, яка дозволяє здійснювати планування та отримувати результати, які формують більш реальну картину, а не лише констатують вже існуючу інформацію при використанні всім відомих формул. Тому надійніше і простіше застосовувати саме її.

Наступним за рангом є прямий метод, який характеризується точністю визначення планових показників, але є досить трудомістким і передбачає високі витрати на реалізацію.

Слід звернути увагу і на те, що решта методів мають приблизно однакову суму рангів ($S=20,21,22$). Це говорить про те, що ступінь їх ефективності майже однаковий. Характерною ознакою цих методів є придатність до автоматизації.

Задля більшої ефективності, корисності отриманих результатів необхідно використовувати точну і релевантну інформацію, через що похибка вимірювань буде мінімальною.

Висновок: Таким чином, відповідно до поставленої в роботі мети, нами було розглянуто існуючі методи планування оборотних активів. На основі порівняльного аналізу кращим методом планування оборотних активів було обрано інтелектуальну методику фінансового планування, яка визначається більшою наближеністю результату планування до реальних умов реалізації плану, є ефективною та зручною у використанні.

Перспективи подальших досліджень. Подальше дослідження потребує розробки програмного середовища, яке реалізує усі запропоновані методи урахування невизначеності та вивчення впливу методики на інтелектуальний потенціал плановика.

Література

1. Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы: учеб.-метод. пособие / Алексеева М.М. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 248 с
2. Бешелев С.Д., Гурвич Ф.Г. Экспертные оценки в принятии плановых решений. — М., 1976.
3. Бодаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств // Інвестиції практика та досвід.– 2008. – №4.– С.40–44.
4. Марцин В.С. Планування як основна складова процесу фінансової діяльності / Марцин В.С. // «Фінанси України», – 2008. – №4. – С. 23-31.
5. Пельтек Л.В., Писаренко С.М., Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства / Пельтек Л.В., Писаренко С.М., // Вісник Запорізького національного університету – 2010. - №1(5). – 43-49 с.
6. Саати Т. Аналитическое планирование. Организация систем: Саати Т., Кернс К. – Москва: Радио и связь, 1991. – 224 с.
7. Сословський В.В. Модель інтервального бюджетування / В.В.Сословський, О.М.Гаркавеко // Наукові доробки молоді – вирішенню проблем європейської інтеграції: Зб. Наук. статей. Том 2. – Харків: Континент, 2008. – С. 468-430.
8. Сословський В.Г., Романенко С.Ю. Розробка інтелектуальної методики фінансового планування/ Сословський В.Г., Романенко С.Ю.// БИЗНЕСИНФОРМ .- 2009. - № 4(3) – 99-103с.
9. Фесюк І.В. Методичні засади планування потреби в оборотному капіталі підприємства у ринкових умовах // Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль. – 2005. – №13.

10. Чубка О.М. Оцінка методів управління оборотним капіталом промислових підприємств/ Чубка О.М., Рудницька О.М.// Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль. – 2008. – 13.-.С.440-445

11. Ящук Д.Л., Дослідження методології управління оборотними активами машинобудівних підприємств в умовах кризи/ Ящук Д.Л.// Вісник економічного транспорту і промисловості. – 2010.- №32. – 252-257 с.

Summary. This paper describes the problems of the necessity of planning current assets as an important condition for their effective functioning. The features of methods of regulation have been researched, the ways of improving methods of planning of current businesses were proposed.

Keywords: current assets, methods of planning, management, methods, regulation, standard, intelligence, fuzzy sets, "Interval Calculator."

Стаття надійшла до редакції 5.04.2011